

ROBERT C. HOLUB

ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣΛΗΨΗΣ

μια κριτική εισαγωγή



ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ 

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ
ε π ι σ τ ή μ ε ς

Σειρά Θεωρία και κριτική της λογοτεχνίας
Επιστημονική υπεύθυνη σειράς Άννα Τζούμα

ROBERT C. HOLUB

ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣΛΗΨΗΣ

μια κριτική εισαγωγή

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Κωνσταντίνα Τσακοπούλου

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ – ΘΕΩΡΗΣΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ

Άννα Τζούμα

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ 

Η αλλαγή Παραδείγματος και η ιστορικο-κοινωνική της λειτουργία

Παραδείγματα στην ιστορία της κριτικής

Σε δοκίμιο του 1969 με τίτλο «Η αλλαγή Παραδείγματος στη φιλολογική επιστήμη» («Paradigmawechsel in der Literaturwissenschaft»)¹ ο Hans Robert Jauss σκιαγραφεί την ιστορία των μεθόδων στις φιλολογικές σπουδές και υποστηρίζει ότι βρισκόμαστε στα πρόθυρα μιας «επανάστασης». Δανείζεται τις έννοιες του «Παραδείγματος» και της «επιστημονικής επανάστασης» από το έργο του Thomas S. Kuhn και παρουσιάζει τη φιλολογική έρευνα ως ένα εγχείρημα ανάλογο με εκείνο των φυσικών επιστημών.

Όπως ισχυρίζεται, η μελέτη της λογοτεχνίας δεν είναι μια διαδικασία η οποία περιλαμβάνει τη βαθμιαία συσσώρευση γεγονότων και αποδείξεων και η οποία φέρνει κάθε γενιά εγγύτερα στη γνώση του τι είναι πραγματικά η λογοτεχνία ή στην ορθή κατανόηση των μεμονωμένων λογοτεχνικών έργων. Θα ήταν ορθότερο να πούμε ότι η εξέλιξη χαρακτηρίζεται από ποιοτικά άλματα, συνθέσεις και νέα σημεία εκκίνησης. Το Παρά-

1. JAUSS Hans Robert, «Paradigmawechsel in der Literaturwissenschaft», *Linguistische Berichte* 3 (1969) 44-56.

δειγμα που καθοδηγούσε άλλοτε τη φιλολογική έρευνα εγκαταλείπεται όταν δεν ικανοποιεί πλέον τις απαιτήσεις που θέτουν οι φιλολογικές σπουδές. Ένα νέο Παράδειγμα, περισσότερο κατάλληλο για αυτόν το σκοπό και ανεξάρτητο από το παλαιότερο μοντέλο, αντικαθιστά την αναχρονιστική προσέγγιση έως ότου και αυτό, με τη σειρά του, αποδειχθεί ανίκανο να εκπληρώσει το ρόλο του, να εξηγήσει δηλαδή παλαιότερα έργα της λογοτεχνίας με τρόπο που να ανταποκρίνεται στις αντιλήψεις του παρόντος. Κάθε Παράδειγμα δεν καθορίζει μόνο τις αποδεκτές μεθόδους με τις οποίες οι κριτικοί προσεγγίζουν τη λογοτεχνία – την «ομαλή» φιλολογική επιστήμη μέσα στην ακαδημαϊκή κοινότητα – αλλά και τον αποδεκτό λογοτεχνικό κανόνα. Με άλλα λόγια, το δεδομένο Παράδειγμα δημιουργεί τόσο τις τεχνικές της ερμηνείας όσο και τα αντικείμενα που πρόκειται να ερμηνευτούν.

Για να ενισχύσει τη θέση του, ο Jauss παρουσιάζει ένα σχήμα στο οποίο πραγματεύεται την ακολουθία τριών προηγούμενων Παραδειγμάτων και του Παραδείγματος που θεωρεί ότι αναδύεται τώρα στις φιλολογικές σπουδές. Μετά την «προεπιστημονική» φάση της φιλολογίας ο Jauss διαπιστώνει την ανάδυση ενός «κλασικού-ανθρωπιστικού» Παραδείγματος. Αυτό το μοντέλο της λογοτεχνικής κριτικής περιελάμβανε μια διαδικασία σύγκρισης των έργων με τα καταξιωμένα πρότυπα των αρχαίων. Όσα έργα μιμούνταν με επιτυχία τους κλασικούς θεωρούνταν καλά ή αποδεκτά. Όσα έρχονταν σε σύγκρουση με τις συμβάσεις των καθιερωμένων από το χρόνο προτύπων θεωρούνταν κακά ή ανεπαρκή. Αποστολή του κριτικού της λογοτεχνίας ήταν να εκτιμήσει τα σύγχρονα έργα βάσει καθορισμένων κανόνων

και επομένως να κρίνει αν ικανοποιούν ή όχι τις καθιερωμένες ποιητικές πρακτικές.

Η κατάρρευση αυτού του Παραδείγματος τον 18ο και 19ο αιώνα οφείλεται στην «επιστημονική επανάσταση» του ιστορικισμού που εκδηλώθηκε ως επακόλουθο της δημιουργίας των εθνικών κρατών και των αγώνων για εθνική ενότητα σε όλη την Ευρώπη. Εξαιτίας των πολιτικών μεταβολών και των ιδεολογικών αναγκών, η λογοτεχνική ιστορία θεωρήθηκε ιδανική ευκαιρία εθνικής νομιμοποίησης. Κατά συνέπεια, η έρευνα επινευρώθηκε στη μελέτη των πηγών, στην προσπάθεια να ανασυγκροτηθεί η προϊστορία των καταξιωμένων μεσαιωνικών κειμένων και στην επιμέλεια των κριτικών εκδόσεων έργων της εθνικής παράδοσης. Η γενικώς αποδεκτή θετικιστική προσέγγιση αυτού του παραδείγματος παρήγαγε τις περιφημες εθνικές ιστορίες της λογοτεχνίας των Gervinus, Scherer, De Sanctis και Lanson. Μεθοδολογικά, αυτή η «ιστορικοιστική-θετικιστική» προσέγγιση ταυτίζεται συχνά με μια μηχανική προσέγγιση των λογοτεχνικών κειμένων και μια περιορισμένη, σχεδόν εθνικιστική οπτική. Ο Jauss επισημαίνει ότι υπάρχουν και σήμερα κατάλοιπα αυτού του Παραδείγματος και αναφέρεται στα θέματα των εξετάσεων επίσημων κυβερνητικών φορέων και στο μεγαλύτερο μέρος της μαρξιστικής κριτικής προκειμένου να αποδείξει την επίμονη παρουσία αυτής της οπτικής. Ωστόσο, μέχρι τον Πρώτο Παγκόσμιο πόλεμο η τελευταία είχε ολοκληρώσει την προσοφρά της στην παραγωγική φιλολογική έρευνα.

Εξαιτίας της «αυξανόμενης δυσαρέσκειας για τον θετικιστικό ασκητισμό» αναδύεται ένα τρίτο Παράδειγμα, το οποίο ο Jauss αποκαλεί «αισθητικό-φορμαλιστικό». Με αυτό σχετίζονται πολύ

διαφορετικές προσεγγίσεις, όπως οι υφολογικές μελέτες του Leo Spitzer και η *Geistesgeschichte* (σε γενικές γραμμές, η «ιστορία των ιδεών») του Oskar Walzel, καθώς και ο ρωσικός φορμαλισμός και η Νέα Κριτική. Αυτό που συνδέει τόσο διαφορετικούς κριτικούς και σχολές είναι η στροφή από τις ιστορικές και αιτιακές ερμηνείες στο ενδιαφέρον για το ίδιο το έργο. Η ακριβής περιγραφή της τροπικότητας της γλώσσας, των λογοτεχνικών τεχνισμάτων, της σύνθεσης και της δομής έδωσε στους ερευνητές αυτού του Παραδείγματος μια σειρά από χρησιμικά εργαλεία για την ανάλυση. Ταυτοχρόνως, αυτή η προσέγγιση νομιμοποίησε την ενασχόληση με τη λογοτεχνία αυτή καθαυτήν, αναδεικνύοντας το λογοτεχνικό έργο ως αυτόνομο αντικείμενο έρευνας.

Το νέο Παράδειγμα

Ωστόσο, μετά το τέλος του Δεύτερου Παγκόσμιου πολέμου, ο Jauss αντιλαμβάνεται την εξάντληση και αυτού του Παραδείγματος. Η επικαιροποίηση των φιλοσοφικών προϋποθέσεων της ερμηνείας, η έκκληση για μια λογοτεχνική κριτική με κοινωνικό προσανατολισμό και η εμφάνιση εναλλακτικών προτάσεων όπως η αρχετυπική κριτική του Northrop Frye ή ο δομισμός αποτελούν για τον Jauss συμπτώματα κρίσης στο τρίτο Παράδειγμα. Μέχρι στιγμής όμως δεν υπήρχαν σαφείς ενδείξεις για τον ακριβή προσανατολισμό της νέας κατεύθυνσης. Αν και ο δομισμός –στον οποίο προφανώς ο Jauss εντάσσει και εκδοχές του «μεταδομισμού»– φαίνεται πιθανώς υποψήφιος για το νέο μοντέλο ανάλυσης, ο Jauss πιστεύει ότι η αφετηρία του ως αντιπροτάσης στο παλαιότερο φιλολογικό-ιστορικό μοντέλο σκέψης και η ποιολογία των κριτικών κατευθύνσεων που ακολούθησε στην πορεία

του δεν μας επιτρέπουν να τον λάβουμε υπόψη μας προς το παρόν. Η πρωταρχική του αξία έως τώρα ήταν το γεγονός ότι προκάλεσε τη φιλολογία να ενσωματώσει στην ανάλυση των λογοτεχνικών έργων κατηγορίες και μεθόδους που προέρχονται από τη γλωσσολογία.

Αν και ο μεθοδολογικός προσανατολισμός του τέταρτου Παραδείγματος δεν μπορεί ακόμα να καθοριστεί με ακρίβεια, εντούτοις ο Jauss σκιαγραφεί τις απαιτήσεις που θα πρέπει να καλύπτει. Πρώτο και κυριότερο είναι το αίτημα που ικανοποιήσαν όλα τα προηγούμενα Παραδείγματα: να ερμηνεύσει και να καταστήσει κατανοητή και επίκαιρη την τέχνη του παρελθόντος:

Το ιδιαίτερο επίτευγμα [ενός λογοτεχνικού Παραδείγματος] [...] είναι η ικανότητά του να αποσπά τα έργα τέχνης από το παρελθόν προτείνοντας νέες ερμηνείες, να τα επανατοποθετεί σε ένα καινούργιο παρόν, να ξανακάνει προσιτές τις εμπειρίες που διαφυλάσσει η τέχνη του παρελθόντος. Ή, με άλλα λόγια, να θέτει τα ερωτήματα που τίθενται εκ νέου από κάθε γενιά και στα οποία η τέχνη του παρελθόντος μπορεί να ανταποκριθεί και να μας δώσει ξανά απαντήσεις. (σ. 54-55)

Επιπλέον, κάθε νέο Παράδειγμα αντιμετωπίζει μια επιπρόσθετη πρόκληση στη σύγχρονη κοινωνία, καθώς η αυξανόμενη σημασία των μέσων μαζικής επικοινωνίας αναγκάζει κάθε μελλοντικό Παράδειγμα να συμπεριλάβει μεθόδους για να αντιμετωπίσει επαρκώς ένα πλήθος από απρόβλεπτα έως τώρα «αισθητικά και ημι-αισθητικά» φαινόμενα. Λαμβάνοντας υπόψη αυτούς τους παράγοντες ο Jauss σκιαγραφεί τρεις ιδιαίτερες μεθοδολογικές προϋποθέσεις για το τέταρτο Παράδειγμα:

1. Προσέγγιση της αισθητικής / μορφικής με την ιστορική ανάλυση που προσανατολίζεται στην πρόσληψη του έργου, και η οποία περιλαμβάνει τις σχέσεις με την τέχνη, την ιστορία και την κοινωνική πραγματικότητα.
2. Σύνδεση των δομικών με τις ερμηνευτικές μεθόδους (στις αμυβαίες ερευνητικές διαδικασίες και στα αποτελέσματα των οποίων έχει δοθεί ελάχιστη σημασία).
3. Αναζήτηση μιας αισθητικής θεωρίας της εντύπωσης (Wirkung), η οποία δεν θα είναι απλά περιγραφική και μιας νέας ρητορικής, η οποία θα μπορεί να προσεγγίζει εξίσου καλά την υψηλού και χαμηλού επιπέδου λογοτεχνία, καθώς και τα φαινόμενα των μέσων μαζικής επικοινωνίας. (σ. 56)

Δεν λείπουν εντελώς τα πρώτα δοκιμαστικά βήματα για την πραγματοποίηση αυτού του Παραδείγματος. Ο Jauss υποστηρίζει ότι μπορούμε να τα εντοπίσουμε στις μεταρρυθμίσεις που εγκαινίασε το Τμήμα Φιλολογίας του Πανεπιστημίου της Κωνσταντίας, στο οποίο ανήκουν τόσο ο Jauss όσο και ο Iser.

Σε αυτό το δοκίμιο ο Jauss δεν κατονομάζει πουθενά τη θεωρία της πρόσληψης. Είναι φανερό, ωστόσο, ότι είναι η αγαπημένη του υποψήφια για το τέταρτο Παράδειγμα. Οι δύο βασικές θεωρίες που ανταγωνίζονται για να καταλάβουν τη θέση του Παραδείγματος, ο μαρξισμός και ο δομισμός, και οι οποίες είχαν διεισδύσει σημαντικά στους γερμανικούς ακαδημαϊκούς κύκλους στα τέλη της δεκαετίας του '60, κρίνονται ακατάλληλες για μάλλον αμφίβολους λόγους. Ο μαρξισμός απορρίπτεται γιατί θεωρείται ότι ακολουθεί μόνο μηχανιστικές διαδικασίες· επομένως, μπορεί εύκολα να μπει στον κάλαθο των αχρήστων μαζί με τις υπόλοιπες ιστορικοκριτικές-θετικιστικές αναλύσεις. Ο δομι-

σμός, αν και του αναγνωρίζεται ένας βαθμός νομιμότητας, σε τελική ανάλυση αμφισβητείται γιατί δεν έχει επιδείξει την ενόητα που απαιτείται για να αποτελέσει Παράδειγμα. Μόνον η θεωρία της πρόσληψης φαίνεται να μπορεί να ανταποκριθεί στις τρεις προϋποθέσεις που ορίζει ο Jauss. Και παρόλο που ποτέ δεν αναφέρεται ρητά, ο προσεκτικός αναγνώστης θα καταλήξει σίγουρα στο ίδιο συμπέρασμα.

Επιστημονικές επαναστάσεις και φιλολογικές σπουδές

Η υιοθέτηση της θεωρίας των επιστημονικών επαναστάσεων² του Kuhn στη μελέτη της ιστορίας των φιλολογικών σπουδών αποτελεί άλλη μια επιλογή που είχε ως αποτέλεσμα την ενίσχυση της προτίμησής για τη θεωρία της πρόσληψης. Θεωρώντας ότι οι φιλολογικές προσπάθειες για την υιοθέτηση μιας μεθόδου είναι ένα ασυνεχές εγχείρημα, ο Jauss μπορεί να προβάλει εντονότερα την πρωτοτυπία της δικής του προσπάθειας. Με αυτό τον τρόπο διαρρηγνύεται ουσιαστικά η συνέχεια με προηγούμενες προσπάθειες να διαλευκανθεί η φύση της αισθητικής ανταπόκρισης και διασφαλίζεται ο προγραμματικά εξαγγελθείς ρηξικέλευθος χαρακτήρας της θεωρίας της πρόσληψης. Επιπλέον, η οικειοποίηση της έννοιας της επιστημονικής επανάστασης στο ταραγμένο κλίμα των γερμανικών πανεπιστημίων στα

2. KUHN S. Thomas, *The Structure of Scientific Revolutions*, δεύτερη αναθεωρημένη έκδοση, International Encyclopedia of Unified Science, τόμ. 2, αρ. 2, Chicago, University of Chicago Press, 1970, σ. 208 [KUHN S. Thomas, *Η Δομή των επιστημονικών επαναστάσεων*, εισαγωγή, επιμέλεια Β. ΚΑΛΦΑΣ, μτφρ. Γ. Γεωργακόπουλος, Β. Κάλφας, Αθήνα, Σύγχρονα Θέματα, 1981].

τέλη της δεκαετίας του '60 ήταν από τη φύση της ελκυστική στους φοιτητές και τους νεότερους επιστήμονες. Υιοθετώντας τη θέση του Jauss για την πρόσληψη βρέθηκαν στη θέση της «αντιπολιτεύσης» προς το κατεστημένο και διασφάλισαν έτσι τον πρωτοποριακό χαρακτήρα του έργου τους.

Πρέπει ωστόσο να σημειωθεί ότι ο Jauss αναγκάστηκε να παρακάμψει αρκετά σημαντικά προβλήματα που πηγάζουν από τη μεταφορά της θεωρίας του Kuhn σε έναν διαφορετικό τομέα. Ο Kuhn, για παράδειγμα, ορίζει την «επιστημονική κοινότητα» ως έναν ειδικό τύπο κοινωνικής ομάδας σχετικά ανεξάρτητο από άλλες ομαδοποιήσεις. Πιστεύει επίσης ότι υπάρχουν μακρές περιόδους «ομαλίας» επιστήμης, κατά τις οποίες οι επιστήμονες διενεργούν ως επί το πλείστον έρευνες ρουτίνας εφαρμόζοντας καθιερωμένες πρακτικές. Κατά τη διάρκεια αυτών των περιόδων παρατηρείται σχετική έλλειψη ανταγωνιστικών Παραδειγμάτων. Κυριαρχεί ένα μοναδικό Παράδειγμα, το οποίο θεωρείται έγκυρο και είναι σχεδόν καθολικά αποδεκτό από την επιστημονική κοινότητα.

Είναι σαφές ότι αυτοί οι όροι έχουν περιορισμένη εφαρμογή στη φιλολογική επιστήμη. Οι λογοτεχνικές κοινότητες –αν συναινέσουμε να επεντείνουμε αυτό τον όρο στη λογοτεχνική σφαίρα– εμπλέκονται συνήθως σε περισσότερο περίπλοκες «Παραδειγματικές» διαμάχες. Η συνέχιση της μαρξιστικής κριτικής ή της δομικής θεωρίας, η τωρινή κλίση ορισμένων ευρωπαϊκών κύκλων προς τις νεο-θετικιστικές μεθόδους, ή η εμμονή στις αρχές της Νέας Κριτικής σε πολλά αμερικανικά πανεπιστήμια, όλα αυτά τα στοιχεία υποδηλώνουν ότι είναι δύσκολο να μιλάμε για μια περίοδο «ομαλίας» φιλολογικής επιστήμης. Κανένας δεν θα

έπαιρνε στα σοβαρά έναν φυσικό αν εμφανιζόταν ως υπέρμαχος της επιστροφής στον Νεύτωνα. Ωστόσο οι ερευνητές της φιλολογίας αντιμετωπίζονται ακόμη σοβαρά όταν προτείνουν φαινομενολογικές ή εσωτερικές μεθόδους ως τους πιο κατάλληλους τρόπους προσέγγισης των κειμένων. Κοιτάζοντας τις παραπομπές των υποσημειώσεων στις μελέτες της λογοτεχνίας, οι οποίες κατά τον Kuhn αποτελούν ενδειξείς ενός αποδεκτού Παραδείγματος, θαμπαινάμε στον πειρασμό να συμπεράνουμε ότι στο πεδίο των πολιτισμικών σπουδών πρέπει να μιλάμε για ημι-ανεξάρτητες επιστημονικές κοινότητες, καθεμιά από τις οποίες ακολουθεί το δικό της Παράδειγμα, παρά για μια γραμμική διαδοχή σαφώς διαφοροποιημένων μοντέλων.

Η θεαματική άνοδος της θεωρίας της πρόσληψης

Ο στόχος αυτού του κεφαλαίου δεν είναι να επανεθεώσουμε το διάγραμμα του Jauss για την ιστορία της θεωρίας της λογοτεχνίας, ούτε να διορθώσουμε ή να ξεσηκιάσουμε την οικειοποίηση από αυτόν της θεωρίας των Παραδειγμάτων. Πρόθεσή μας είναι περισσότερο να προσπαθήσουμε να καταλάβουμε πώς η θεωρία της πρόσληψης, που ήταν ουσιαστικά άγνωστη το 1965, μπόρεσε να γίνει τόσο δημοφιλής την επόμενη δεκαετία. Με αυτό το σκοπετικό η συζήτηση για το πώς αλλάζουν τα Παραδείγματα στη φιλολογική επιστήμη είναι ενδιαφέρουσα, αφού σε τελική ανάλυση συνεπάγεται την εμφάνιση της ίδιας της θεωρίας της πρόσληψης. Αν και το δοκίμιο του Jauss για το Παράδειγμα ίσως να μην παρέχει ικανοποιητική εξήγηση για αυτό το φαινόμενο, ρίχνει ωστόσο κάποιο φως στον τρόπο με τον οποίο έγινε ανύληπτη η θεωρία της πρόσληψης τα πρώτα χρόνια της εμφάνι-

νισής της: οι διάφοροι ισχυρισμοί, οι προκαταλήψεις, και οι ασυνέπειες στο δοκίμιο του Jauss μπορούν να θεωρηθούν ενδείξεις του τρόπου με τον οποίο το συγκεκριμένο Παράδειγμα κατασκευάστηκε, προωθήθηκε και καταναλώθηκε. Εκ των υστέρων, ωστόσο, δεν φαίνεται να χρειαζόταν τόσο έντονη προώθηση, γιατί αποδείχτηκε ότι ήταν ένα από τα πιο εμπορεύσιμα προϊόντα που παρήγαγε ποτέ η φιλολογική κοινότητα. Ανεξάρτητα από το αν θεωρήσουμε την εμφάνισή του ως αλλαγή Παράδειγματος ή απλώς ως μετατόπιση της έμφασης στο χώρο της φιλολογικής έρευνας, κανείς δεν μπορεί σοβαρά να αμφισβητήσει σήμερα την τεράστια επίδραση που άσκησε η θεωρία της πρόσληψης στην ερμηνεία της λογοτεχνίας και της τέχνης.

Μερικά παραδείγματα αρκούν για να στοιχειοθετήσουν το μέγεθος αυτής της επίδρασης. Το 1977 στο έργο του Gunter Grimm *Ιστορία της Πρόσληψης (Rezeptionsgeschichte)*³ συμπεριλήφθησαν πάνω από 60 σελίδες βιβλιογραφίας, ενώ οι περισσότερες καταχωρήσεις ήταν δημοσιεύσεις της προηγούμενης δεκαετίας. Τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια, τουλάχιστον πέντε εισαγωγές ή συλλογικοί τόμοι έχουν ασχοληθεί με τον τομέα της πρόσληψης και με τα προβλήματα που αφορούν τον αναγνώστη. Τα περιοδικά *Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik (LiLi)* (1974), *Amsterdamer Beiträge zur neueren Germanistik* (1974), *Deutschunterricht* (1977), *Œuvres et Critiques* (1977-8), και *Poétique* (1979) έχουν αφιερώσει ολόκληρα τεύχη στο θέμα. Το *Poetica* δημοσίευσε το 1975 και 1976 δύο «ισολογισμούς» (*Zwischenbilanzen*) για την «αισθητική της πρόσληψης», ενώ το

3. *Rezeptionsgeschichte: Grundlegung einer Theorie*, München, Fink, 1977.

Συνέδριο των Γερμανών Εκπαιδευτικών στη Στουτγάρδη το 1972 αφιέρωσε δύο ολόκληρα τμήματα και μέρη άλλων προκειμένου να εξετάσει αυτή τη νέα εξέλιξη στη θεωρία. Το 1979 το ένατο Συνέδριο της Διεθνούς Εταιρείας Συγκριτικής Γραμματολογίας διεξήχθη υπό το γενικό τίτλο «Λογοτεχνική Επικοινωνία και Πρόσληψη», ενώ τα πρακτικά του δημοσιεύτηκαν τον επόμενο χρόνο σε έναν τόμο 436 σελίδων.⁴ Εξάλλου, σε ό,τι αφορά τη συγκεκριμένη εφαρμογή σε λογοτεχνικά θέματα, σχεδόν κανένας τομέας δεν παραμελήθηκε. Με τη μία ή την άλλη μορφή η θεωρία της πρόσληψης χρησιμοποιήθηκε για να εξεταστούν τα ποιήματα των γάλλων τροβαδούρων, η αγγλική μυθιστορηματική παράδοση, το *Νέο Μυθιστόρημα (nouveau roman)*, ο υπερρεαλισμός, το *Τραγούδι των Nibelungen*, η *Emilia Galotti* του Lessing, ο *Βέρθερος* του Goethe*, οι *Υφάντες*** του Gerhart Hauptmann, οι «Κλωστής ήλιου» του Celan, οι *Ιστορίες του Keuner**** του Brecht, το *Τοπικό αναισθητικό* του Grass και ένας κατάλογος άλλων θεμάτων ιδιαίτερα μακροσκελής για να τον παραθέσουμε εδώ. Από τους μορξιστές ως τους παραδοσιακούς κριτικούς, από

4. ΚΟΝΣΤΑΝΤΙΝΟΪ ΖΟΡΑΝ, NAUMANN Manfred, JAUSS Hans Robert (επιμ.), *Literary Communication and Reception: Proceedings of the IXth Congress of the International Comparative Literature Association*, Innsbrucker Beiträge zur Kulturwissenschaft, Sonderheft 46, Innsbruck, Verlag des Instituts für Sprachwissenschaft der Universität Innsbruck, 1980.

* GOETHE Johann Wolfgang von, *O Βέρθερος*, μτφρ. Μ. Παναγιωτόπουλος, Αθήνα, Θεωρία, 1983. (Σ.τ.Μ.)

** HAUPTMANN Gerhart, *Oι Υφάντες*, μτφρ. Γ. Μούστρης, Αθήνα, Δωδώνη, 1979. (Σ.τ.Μ.)

*** BRECHT Bertold, *Ιστορίες του κ. Κόννερ*, μτφρ. Π. Μάρκαρης, Αθήνα, Θεμέλιο, 1991. (Σ.τ.Μ.)

τους μελετητές της κλασικής και μεσαιωνικής λογοτεχνίας ως τους ειδικούς της σύγχρονης λογοτεχνίας, σχεδόν κάθε μεθοδολογική οπτική και κάθε τομέας της λογοτεχνικής ενασχόλησης ανταποκρίθηκε στην πρόκληση της θεωρίας της πρόσληψης.

Είναι βεβαίως ευκολότερο να στοιχειοθετήσουμε το μέγεθος της ανταπόκρισης των φιλόλογων και των κριτικών από το να εξηγήσουμε την αιτία αυτής της ανταπόκρισης. Η «εξάντληση» των παλιών μεθόδων και ένα γενικότερο αίσθημα ότι αυτές δεν ικανοποιούν πια θα πρέπει να έπαιξαν κάποιο ρόλο στη γρήγορη αποδοχή της, αλλά αυτοσχέδιες ψυχολογικές εκτιμήσεις αυτού του είδους αναπόφευκτα εγείρουν περισσότερα ερωτήματα από όσα απαντούν. Επιπλέον, συγχέονται έτσι τα συμπτώματα με τις αιτίες. Αν μια γενιά φιλόλογων εκδηλώσει δυσανεξία και απογοήτευση με τις τρέχουσες πρακτικές κριτικής, τότε αυτή η στάση αποτελεί ανταπόκριση σε κάποια αλλαγή, και όχι αιτία της. Οι αρχές αυτής της υποτιθέμενης νέας μεθόδου πρέπει τελικά να αναζητηθούν στα συμφοραζόμενα της γερμανικής κοινωνικής, πνευματικής και ακαδημαϊκής ζωής εκείνης της περιόδου. Θα ήταν αδύνατο να προσπαθήσουμε να εξηγήσουμε μια τόσο περιήλικη εξέλιξη σε λίγες προτάσεις. Ωστόσο, αν θεωρήσουμε την εμφάνιση της θεωρίας της πρόσληψης ως απάντηση στη μεθοδολογική κρίση που εκδηλώθηκε στις φιλολογικές σπουδές στη δεκαετία του '60, τότε ίσως μπορούσαμε να καταλάβουμε τουλάχιστον μία πλευρά της εξέφρασης της λογοτεχνικής θεωρίας από την ευρύτερη κοινωνική σφαίρα.

Διότι αυτή η κρίση στις φιλολογικές σπουδές ήταν με τη σειρά της απότοκο ενός πλέγματος παραγόντων που διαπερνούσαν σχεδόν κάθε τομέα της γερμανικής ζωής. Με τον κίνδυνο

να κατηγορηθούμε ότι προσχωρούμε σε ένα θετικιστικό – ιστορικιστικό Παράδειγμα, θα αποπειραθούμε στη συνέχεια να ερευνήσουμε τις ρίζες αυτής της ευρύτερης κρίσης. Στη σφαίρα της οικονομίας, το τέλος του «οικονομικού θαύματος» και της υπόσχεσής του για απεριόριστη ανάπτυξη και ευημερία καθώς και τα πρώτα σημάδια της ύφεσης στα μέσα της δεκαετίας συνέβαλαν στην εμφάνιση στη Δυτική Γερμανία μιας περισσότερο ερευνητικής στάσης απέναντι στις δομές των κοινωνικών συστημάτων και θεσμών. Στην πολιτική αρένα, το τέλος της εποχής του Adenauer το 1963, ο Μεγάλος Συνασπισμός (Great Coalition) το 1966 και η άνοδος στην εξουσία του Σοσιαλιστικού Κόμματος Γερμανίας (SPD) σε μια μη σοσιαλιστική βάση αποτελούν ταυτόχρονα συμπτώματα αλλαγής και αιτίες περαιτέρω προβληματισμού (και δράσης). Δεν είναι σύμπτωση, για παράδειγμα, το γεγονός ότι η εξω-κοινοβουλευτική αντιπολίτευση (APO) εκκολάπτεται σε αυτό το κλίμα της οικονομικής και πολιτικής μεταβολής. Ο κατάλογος των παραγόντων που συνιστούν τα αποτελέσματα και /ή δίνουν την ώθηση για αλλαγή μπορεί εύκολα να διευρυνθεί. Η δίκη του Eichmann το 1960-61 και οι πρώτες ολοκληρωμένες προσαρμογές να αποδεχτούν ιστορικά οι Γερμανοί το Τρίτο Ράιχ, η τελική συνειδητοποίηση με την ανέγερση του τείχους του Βερολίνου ότι οι ελπίδες για γερμανική ενότητα ήταν μάταιες, η αναγνώριση του γεγονότος ότι η Δυτική Γερμανία ήταν μέρος μιας «ιμπεριαλιστικής» συμμαχίας που διεξήγαγε την περίοδο εκείνη μια βάνανση εκστρατεία καταστροφής στο Βιετνάμ, η εμφάνιση του φοιτητικού κινήματος, η ωρίμανση της πρώτης μεταπολεμικής γενιάς και επομένως της πρώτης γενιάς μετά τους ναζί – όλοι αυτοί οι πα-

ράγοντες έπαιξαν κάποιο ρόλο στην ανάπτυξη μιας νέας συνειδησης στην κοινωνία της Δυτικής Γερμανίας και συνέβαλαν στη διαφορετική νοοτροπία του τέλους της δεκαετίας του '60.

Επαναξιολογώντας τη μεθοδολογία και τον κανόνα

Η κρίση στις φιλολογικές σπουδές εκδηλώθηκε εμφανέστερα στον τομέα της γερμανικής γλώσσας και λογοτεχνίας. Αντιδρώντας ταυτόχρονα στα κατάλοιπα της εθνικοσοσιαλιστικής μεθόδου και στη μεταπολεμική υιοθέτηση των αδέσμευτων, δήθεν ουδέτερων, φιλολογικών πρακτικών, οι νέοι ακαδημαϊκοί της δεκαετίας του '60 προσπάθησαν να επανεξετάσουν τις πιθανές κατευθύνσεις των νέων ερευνητικών αναζητήσεων. Ένα από τα πιο διάσημα κείμενα που πιστοποιούν αυτή την κρίση, το έργο *Απόψεις για το μέλλον της γερμανικής φιλολογίας (Ansichten einer künftigen Germanistik, 1969)*⁵, χαρακτηρίζει το πεδίο των γερμανικών σπουδών «ιδιαιτέρως κακοποιημένο επιστημονικό κλάδο» και επιχειρεί να βρει κάποια λύση στη «μειψιμοιρία» που επικρατεί (σ. 7). Ο συλλογικός αυτός τόμος κλείνει με μια «Έκθεση για την αναμόρφωση της μελέτης της γλώσσας και της λογοτεχνίας», η οποία προτείνει σαρωτικές αλλαγές στα ακαδημαϊκά προγράμματα σπουδών (σ. 219-222). Δεν είναι τυχαίο ότι μερικοί από τους πιο σημαντικούς κριτικούς στα πρώτα στάδια της θεωρίας της πρόσληψης –μεταξύ των οποίων οι Jauss, Iser και Siegfried J. Schmidt– συνυπογράφουν αυτό το κείμενο.

Η συνέχεια αυτού του τόμου, με το βιβλίο *Νέες απόψεις για*

5. Kolbe Jürgen (επιμ.), *Ansichten einer künftigen Germanistik*, München, Hanser, 1969.

το μέλλον της γερμανικής φιλολογίας (*Neue Ansichten einer künftigen Germanistik, 1973*)⁶, είναι ακόμα πιο εύγλωττη για το θέμα που εξετάζουμε. Το πρώτο μέρος των άρθρων ταξινομήθηκε κάτω από την επικεφαλίδα «Προβλήματα μιας ιστορίας της λογοτεχνίας γραμμένης υπό την οπτική των κοινωνικών συμφορομένων και της πρόσληψης», ενώ τα υπόλοιπα δύο μέρη, «Κριτική της γλωσσολογίας» και «Η φιλολογική επιστήμη και η επικοινωνιολογία», αφορούν εν μέρει και αυτά κατηγορίες που συνδέονται με τη θεωρία της πρόσληψης. Επομένως, οι ιδρυτές της θεωρίας της πρόσληψης εμπλέκονται τόσο στη θεσμική όσο και στη μεθοδολογική αναδιάθρωση των φιλολογικών σπουδών στη Δυτική Γερμανία.

Η στροφή στη θεωρία της πρόσληψης ως πιθανή λύση για την κρίση στη μεθοδολογία της λογοτεχνικής θεωρίας, όπως πιστοποιείται από τον δεύτερο τόμο των *Απόψεων*, είναι μια από τις πιο σημαντικές πλευρές αυτής της μετατόπισης στις φιλολογικές σπουδές. Αποτελεί και αυτή μέρος ενός γενικότερου ενδιαφέροντος για τη μεθοδολογία που εκδηλώθηκε σε συνδυασμό με επιθέσεις εναντίον των ακαδημαϊκών κύκλων, προερχόμενες τόσο από το εσωτερικό τους όσο και από άλλους. Οι νέοι μελετητές άρχισαν να διερωτώνται για τις κρυφές –ή όχι και τόσο κρυφές– παραδοχές των προγενέστερων μελετητών, ενώ προκαταρκτικά σεμινάρια αφιερωμένα στην εξέταση των διαφορών επιστημονικών μεθόδων θεωρήθηκαν ουσιαστικό στοιχείο του πανεπιστημιακού αναλυτικού προγράμματος.

6. Kolbe Jürgen (επιμ.), *Neue Ansichten einer künftigen Germanistik*, München, Hanser, 1973.

Η πανεπιστημιακή εκδοτική αγορά σύντομα πλημμύρησε με βιβλία που αφορούσαν τις προσεγγίσεις της λογοτεχνίας. Οι περισσότερες από αυτές τις εισαγωγές στη μεθοδολογία υπηρέτουσαν διπλό σκοπό: κατά πρώτον, προοριζόνταν να προειδοποιήσουν τους αρχάριους φοιτητές για τις παγίδες των προηγούμενων μεθόδων και, στη συνέχεια, να προτείνουν, συχνά με συγκεκριμενοποιημένο και υπόγειο τρόπο, εναλλακτικές προσεγγίσεις σε αυτή την παράδοση. Η «φορμαλιστική» μεθοδολογία του έργου του Wolfgang Kayser και το έργο του Emil Staiger *Η Τέχνη της ερμηνείας (Die Kunst der Interpretation, 1955)*⁷ απορρίφθηκαν ως αταρχαιωμένα ή ελιπίστικα, ενώ η έκκληση να υιοθετηθεί και να οργανωθεί εκ νέου μια περισσότερο ιστορικά προσανατολισμένη φιλολογία είναι εμφανής σε αυτές τις παρουσιάσεις. Σε αυτό το κλίμα της αναθεώρησης παλαιών πρακτικών και της αναζήτησης νέων κατευθύνσεων, σε αυτή την ατμόσφαιρα μεθοδολογικής ανακατάταξης και επανάστασης, είναι εύκολο να καταλάβουμε όχι μόνο γιατί η θεωρία της πρόσληψης προσήλκυσε τόσους πολλούς θιασώτες, αλλά και γιατί η διακήρυξη μας «επισημονικής επανάστασης» ήταν ένα επίκαιρο και πρόσφορο μέσο για να δηλώσει κανείς την αντίθεσή του προς την καθιερωκυία τάξη των πραγμάτων.

Η εναλλακτική λύση μας θεωρίας προσανατολισμένης στην

7. KAYSER Wolfgang, *Das sprachliche Kunstwerk. Eine Einführung in die Literaturwissenschaft*, 14η έκδοση, Bern, Franke, 1969· και STAIGER Emil, *Die Kunst der Interpretation. Studien zur deutschen Literaturgeschichte*, 5η έκδοση, Zurich, Artemis, 1967.

πρόσληψη φαίνεται ότι ανταποκρινόταν και σε έναν άλλο μειζο-να προβληματισμό στο χώρο των φιλολογικών σπουδών. Όπως είδαμε, σύμφωνα με τον Jauss, ένα από τα βασικά εγχειρήματα του επιτυχημένου Παραδείγματος είναι η τροποποίηση και αναδιόρφωση του λογοτεχνικού κανόνα. Στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του '60 αρχίζει να διαφαίνεται ακριβώς αυτό του είδους η επανεξέταση των κλασικών έργων της γερμανικής λογοτεχνικής ιστορίας. Υπό την επίρεια εν μέρει των φιλολόγων της Λαϊκής Δημοκρατίας της Γερμανίας, η οποία από την ίδρυσή της είχε καλλιεργήσει μια τελείως διαφορετική αντίληψη για τη λογοτεχνική κληρονομιά, και με την υποστήριξη των νέων μελετητών τόσο μέσα όσο και έξω από τη Δυτική Γερμανία, προωθήθηκαν σημαντικές τροποποιήσεις του αποδεκτού λογοτεχνικού κανόνα. Ο Goethe, ο Schiller και οι αιώνιες αρετές του γερμανικού κλασικισμού ήρθαν αντιμέτωπες με τις επαναστατικές φυλάδες και το ριζοσπαστικό θέατρο των Γερμανών Ιακωβιτών. Συντηρητικοί συγγραφείς των μέσων του 19ου αιώνα, όπως ο Eduard Mörike ή ο Adalbert Stifter, αντικαταστάθηκαν σε μεγάλο βαθμό από τους στρατευμένους ποιητές του κινήματος της *Younger Generation* ή της προ του 1848 περιόδου, ενώ οι γίγαντες του εικοστού αιώνα, και κυρίως οι Franz Kafka, Rainer Maria Rilke και Thomas Mann, υποχρεώθηκαν να μοιραστούν τις λογοτεχνικές δάφνες τους με πρόσφατα ανακαλυφθέντες προλετάριους και σοσιαλιστές συγγραφείς.

Επανεξετάστηκαν επίσης συγγραφείς οι οποίοι, χωρίς ιδιαίτερη προθυμία και συχνά με δικαιολογία την απολιτιστική τους στάση, είχαν συμπεριληφθεί στον παλιό κανόνα. Ο Friedrich Hölderlin κατέβηκε από τα χείμαυρα ανά ύψη του στην ιακω-

βινική πραγματικότητα: ο Jean Paul θεωρήθηκε μέρος της πολιτικής αντιπολίτευσης: ο Georg Buchner απελευθερώθηκε από τον υποξείακό πεσιμισμό του και οδηγήθηκε στην κατεύθυνση της επαναστατικής πρωτοπορίας, ενώ οι ρομαντικοί σίχοι του Heinrich Heine έγιναν λιγότερο σημαντικοί από την κριτική δημοσιογραφία του και τη φιλία του με τον Marx.

Η θεωρία της πρόσληψης κρίθηκε ικανή να αντιμετωπίσει αυτό το δίλημμα γύρω από τον κανόνα με δύο τρόπους – οι οποίοι συχνά κατέληγαν σε αντιφατικά αποτελέσματα. Από τη μια πλευρά, ήταν η μέθοδος που εξετάζε με νέο τρόπο τον παλιό κανόνα, προβαίνοντας σε μια επανεκτίμηση του παρελθόντος, διασώζοντας έτσι τα παλιά πρότυπα από αυτή τη θρασεία επίθεση αφανισμού τους. Από την άλλη πλευρά, όπως γίνεται σαφές από την αναφορά του Jauss στα μέσα μαζικής επικοινωνίας και στην εμπορική λογοτεχνία (popular literature), προσέφερε τη βάση για την ανάλυση έργων που παραδοσιακά αποκλειούνταν από τον κανόνα καθώς και τους λόγους για αυτές τις παραλείψεις. Και στο πλαίσιο αυτής της διαμάχης για έναν αποδεκτό κανόνα, η υπόσχεση ενός αναθεωρημένου και συνεχώς αναθεωρούμενου κανόνα συνέβαλε σημαντικά στην ελκυστικότητα της θεωρίας της πρόσληψης.

Συνάφεια με τη σύγχρονη λογοτεχνία

Ωστόσο, περισσότερο σημαντική από την υπόσχεση να ανανεώσει το παρελθόν ήταν ίσως η ικανότητα σύνδεσης με το παρόν: η θεωρία της πρόσληψης δεν παραμέλησε ούτε αυτό τον τομέα. Αν αντιμετωπίσουμε τη θεωρία της πρόσληψης ως έναν γενικό αναπροσανατολισμό της προσοχής στον πόλο του αναγνώστη ή

του κοινού, τότε γίνονται εμφανή πολλά παράλληλα σημεία ανάμεσα στη γερμανική λογοτεχνία του 1960 και στη μετατόπιση της οπτικής γωνίας της κριτικής. Η εμφάνιση της λογοτεχνίας-ντοκουμέντο είναι ίσως το πιο προφανές παράδειγμα. Από τον *Antipol* του Rolf Hochhuth (1963), στο *Σχετικά με τον J. Robert Oppenheimer* του Heinar Kipphardt (1964) ή την *Ανάκριση** του Peter Weiss (1965) παρατηρούμε τη μετατόπιση από το ενδιαφέρον για την παραγωγή και την παρουσίαση σε μια επικέντρωση στην εντύπωση και την ανταπόκριση. Πράγματι, σε ένα δράμα-ντοκουμέντο, το έργο του Hans Magnus Enzensberger *Η Ακρόαση της Havanña* (1970), μέλη του κοινού συμμετείχαν σε συζητήσεις μετά την παράσταση και όλη η βραδιά μεταδόθηκε από την εθνική τηλεόραση. Η πρόθεση ήταν να μεγιστοποιήσουν τόσο τη συμμετοχή του κοινού όσο και την επίδραση της παράστασης. Επιπλέον, θα μπορούσαμε να επισημιάνουμε δύο πρώιμα έργα του Peter Handke, το *Βρίζοντας το κοινό* (1966)** και το *Κάσπαρ* (1967)***, τα οποία επιχειρούν να καταρρίψουν τα παραδοσιακά όρια ανάμεσα στο θεατή και τη σκηηνική δράση χρησιμοποιώντας μια ποικιλία πρωτότυπων τεχνικών.

Το μυθιστόρημα της περιόδου δείχνει επίσης αυξανόμενο ενδιαφέρον για την ανταπόκριση του αναγνώστη. Χάριν συντομίας θα περιοριστούμε σε δύο παραδείγματα, το *Erfraum* (1967)

* Weiss Peter, *Η Ανάκριση. Σκηηνικό ορατόριο σε έντεκα τραγούδια*, μτφρ. Π. Μάγκαρης, Αθήνα, Ίθάκη, 1982. (Σ.τ.Μ.)

** Handke Peter, *Βρίζοντας το κοινό. Κραυγές βοήθειας*, μτφρ. Μ.-Α. Κωνσταντινίδη, Αθήνα, Εόμβος, χ.χ. (Σ.τ.Μ.)

*** Handke Peter, *Κάσπαρ*, μτφρ. Ν. Αϊντενιάεφ, Αθήνα, Δωδώνη, χ.χ. (Σ.τ.Μ.)

του ελβετού μυθιστοριογράφου Alfred Andersch και το *Ιάκωβος ο ψεύτης* (1968)* του ανατολικογερμανού συγγραφέα Jurek Becker. Και τα δύο ήταν αρκετά δημοφιλή έργα και σχεδόν σύγχρονα με τις αρχικές διακηρύξεις της θεωρίας της πρόσληψης. Στο *Erfraum* ο Andersch επιχειρεί να κάνει τον αναγνώστη να εμπλακεί στην αφήγηση χρησιμοποιώντας ένα πλήθος τεχνισμάτων, μεταξύ των οποίων ειδικές και επανειλημμένες αναφορές στον «υποτιθέμενο αναγνώστη». Ο Becker παίζει με τις προσδοκίες του αναγνώστη προσφέροντας δύο εκδοχές για το τέλος της αφήγησής του: η πρώτη εκδοχή είναι το ευτυχισμένο τέλος που δεν πραγματοποιήθηκε τελικά, ενώ η δεύτερη είναι η πραγματική κατάληξη των γεγονότων που οδηγεί τον κεντρικό ήρωα στο θάλαμο αερίων. Με δυο λόγια, και τα δύο έργα ενσωματώνουν τον αναγνώστη στην αφηγηματική δομή προβλέποντας τις αντιδράσεις του και εξετάζοντας τους παραδοσιακούς τρόπους με τους οποίους τα κείμενα επικοινωνούν με ένα ανώνυμο κοινό.

Οι δομικές μεταβολές στη λογοτεχνία της δεκαετίας του '60, όπως και κάθε παράγοντας μεμονωμένα, δεν μπορούν να εξηγήσουν την άνοδο της θεωρίας της πρόσληψης. Το προηγούμενο περιήραμα των κοινωνικών, φιλολογικών και λογοτεχνικών προβληματισμών της περιόδου το περισσότερο που μπορεί να κάνει είναι να μας βοηθήσει να διειδικύσουμε στο γενικότερο κλίμα που έκανε δυνατή την αλλαγή στη μέθοδο. Αντί να μας προσφέρουν αιτίες των οποίων η θεωρία της πρόσληψης είναι η

* BECKER Jurek, *Ιάκωβος ο ψεύτης*, μτφρ. Δ. Μαράσας, Αθήνα, εκδ. Πατάκη, 1999. (Σ.τ.Μ.)

αναπόφευκτη συνέπεια, οι διαφορετικές όψεις της γερμανικής κοινωνικής ζωής συνιστούν τις αναγκαίες συνθήκες για τη διαμόρφωση, αποδοχή και διάδοση αυτής της δήθεν νέας προοπτικής στις φιλολογικές σπουδές. «Οι μέθοδοι», σημειώνει ο Jauss στην αρχή του δοκιμίου του για το «Παράδειγμα», «δεν πέφτουν από τον ουρανό, αλλά έχουν τη θέση τους στην ιστορία» (σ. 45). Η θεωρία της πρόσληψης δεν αποτελεί εξαίρεση σε αυτό τον κανόνα. Αναπτύχθηκε σε μια περίοδο συγκρούσεων στο χώρο της γερμανικής λογοτεχνικής και πολιτικής ζωής και έτσι πήρε τη θέση της στη σκηνή της κριτικής σε ένα κλίμα περίπλοκου διάλογου και διαμάχης με άλλες μεθοδολογικές προσεγγίσεις και παραδόσεις. Έπρεπε όχι μόνο να απορρούσει ανταγωνιστικές θεωρίες διακηρύσσοντας ότι είναι απαρχαιωμένες ή ατελείς, αλλά και να υιοθετήσει τη θέση, τουλάχιστον στην αρχή, της επαναστατικότητας και της πρωτοτυπίας.

Κρίνοντας τα πράγματα εκ των υστέρων, το δοκίμιο του Jauss για το «Παράδειγμα» θα μπορούσε το ίδιο να θεωρηθεί παραδειγματικό – με έναν τρόπο που ο ίδιος δεν θα μπορούσε ποτέ να υποπτευθεί τον καιρό της σύνθεσής του. Διότι στα συμφοραζόμενα του τέλους της δεκαετίας του '60 εμφανίστηκε ως ένα πρωτότυπο επιστημονικό μανιφέστο. Χρησιμοποιώντας τη ρητορική εξίσου με τη λογική, επιδιώκει να πείσει περισσότερο με την αναλογία παρά με συνεκτικά επιχειρήματα. Υιοθετώντας τη δημοφιλή θεωρία του Kuhn για την επιστημονική αλλαγή, στήνει μια «πλοκή» η λύση της οποίας έπρεπε να είναι ευνοϊκή για τη θεωρία της πρόσληψης. Αποφεύγοντας ωστόσο να κατονομάσει αυτή τη λύση, πασχίζει να πείσει τον αναγνώστη ότι καταλήγει ελεύθερα στο σωστό συμπέρασμα. Επιπλέον, παρουσιάζοντας

έμμεσα τη θεωρία της πρόσληψης ως την επίλυση μιας κρίσης και ως «επιστημονική επανάσταση», υπαινίσσεται ταυτόχρονα την επιστροφή στην ομαλότητα και την απόρριψη του υπέρχρονου δόγματος. Όπως πολλά από τα θεωρητικά μοντέλα της περιόδου, θα μπορούσε και αυτό να έχει ξεχαστεί από καιρό αν η μέθοδος που προωθούσε δεν αποδεικνυόταν ότι ήταν ακριβώς η απάντηση που αναζητούσαν οι γερμανικοί φιλολογικοί κύκλοι. Επομένως, παρά τις αντιφάσεις και τη σύγχυση που το χαρακτηρίζει, το δοκίμιο του Jauss για το «Παράδειγμα», το ίδιο ένα Παράδειγμα στο είδος του, αποδείχθηκε φορέας μεγαλύτερης εγκυρότητας από όση επέφερε η επιχειρηματολογία του.

2

Επιδράσεις και πρόδρομοι

Η ανάδυση μιας νέας προσέγγισης στη λογοτεχνία, ιδιαίτερα όταν διεκδικεί θέση Παραδείγματος, παράγει αναπόφευκτα μια σειρά από μελέτες που διερευνούν τις ρίζες της και κατά συνέπεια μετριάζουν οποιεσδήποτε αξιώσεις για πρωτοτυπία. Θα μπορούσε κανείς να πει ότι κατά κάποιον τρόπο μια θεωρία δημιουργεί η ίδια τους προγόνους της, και αυτό το απόφθεγμα μπορεί επίσης να ισχύσει και για τη θεωρία της πρόσληψης. Πρόγματι, τα πρώτα χρόνια που ακολούθησαν την εμφάνισή της, αρκετές μελέτες προσπάθησαν να αποδείξουν την εξάρτησή της από την προηγούμενη πνευματική παράδοση. Σε γενικές γραμμές δεν είναι δύσκολο να βρει κανείς προδρόμους. Η *Ποιητική* του Αριστοτέλη με το γεγονός ότι συμπεριλαμβάνει την κάθαρση ως κεντρική κατηγορία της αισθητικής εμπειρίας, μπορεί να θεωρηθεί η πρώτη εκδοχή μιας θεωρίας στην οποία η ανταπόκριση του κοινού παίζει πρωταρχικό ρόλο. Πράγματι, το σύνολο της ρητορικής παράδοσης και η σχέση της με την ποιητική θεωρία θα μπορούσαν κατά τον ίδιο τρόπο να θεωρηθούν ως πρόδρομοι, εξαιτίας της έμφασης στην επίδραση της προφορικής ή της γραπτής επικοινωνίας στον ακροατή ή στον αναγνώστη. Στη γερμανική παράδοση, η ερμηνεία των αριστοτελικών κατηγοριών από τον Lessing είναι ίσως το πιο γνωστό παράδειγμα ενός θεωρητικού